

מזכר מדיניות

מרץ 2016

מעמדן של נשים בשוק העבודה

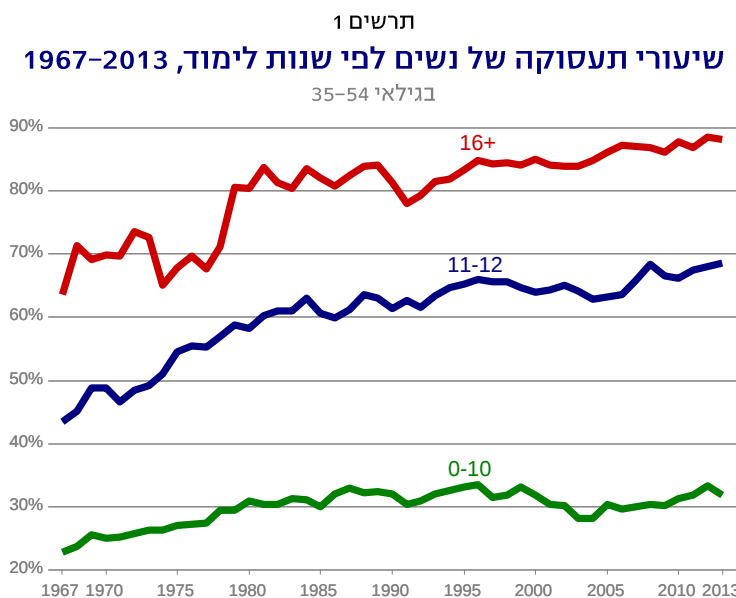
שגית אזארי-ויזל ודן בן-דוד¹

בישראל קיימים פערים מגדריים גדולים אשר לעיתים בולטים גם בהשוואות בינלאומיות. עם זאת, במרבית המקרים ניכרת מגמה של צמצום הפערים. למערכת החינוך תפקיד מרכזי בקביעת ממדי הפערים המגדריים, גם בהקשר הישיר של רמת ההשכלה וגם בהקשר העקיף של מסגרות לילדים במהלך שעות העבודה.

שיפורים בתעסוקה במשך חמישה עשורים

העליה המתמדת בהשכלתן של נשים באה לידי ביטוי בכניסה הולכת וגוברת שלהן לשוק העבודה. ניתן לראות בבירור את הקשר בין מספר שנות לימוד של נשים בגילאי העיקריים (35-54) לבין שיעור התעסוקה שלהן מאז שנות הששים (תרשים 1). כשני שליש מהנשים בעלות 16 שנות לימוד ומעלה (מספר שברך כלל משקף השכלה אקדמית) היו מועסקות ב-1967. זאת לעומת פחות ממחצית הנשים בעלות 11 עד 12 שנות לימוד באותה שנה, וכרבע בלבד מהנשים בעלות לא יותר מ-10 שנות לימוד.

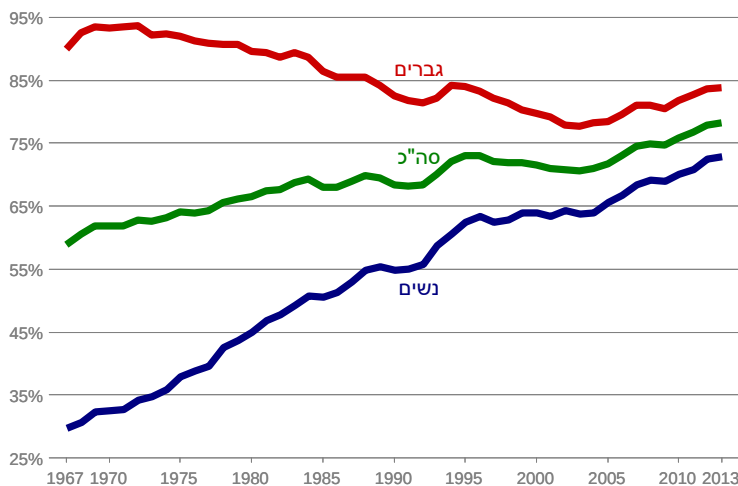
אצל הנשים בעלות רמת ההשכלה הנמוכה ביותר, שיעורי התעסוקה עלו במהלך שנות השבעים והתייצבו מאז סביב ה-30%. בשתי קבוצות ההשכלה האחרות עלו שיעורי התעסוקה עוד יותר והם מתקרבים ל-70% בקרב נשים עם 11-12 שנות לימוד ול-90% בקרב נשים בעלות 16+ שנות לימוד.

מקור: שגית אזארי-ויזל, דן בן-דוד ואורן תירוש, מוסד שורש
 נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

¹ שגית אזארי-ויזל, חוקרת במוסד שורש למחקר כלכלי-חברתי ודוקטורנטית בחוג למדיניות ציבורית באוניברסיטת תל-אביב; פרופ' דן בן-דוד, נשיא מוסד שורש למחקר כלכלי-חברתי, חבר סגל בחוג למדיניות ציבורית באוניברסיטת תל-אביב ועמית מחקר ב-CEPR, לונדון. ברצוננו להודות לד"ר נעם גרובר, מוטי ציטרין ולפרופ' איל קמחי על הערותיהם המועילות ולנעם זונטג, שרית מנחם כרמי ואורן תירוש על עזרתם.

תרשים 2
שיעורי תעסוקה, 1967-2013
 בגילאי 35-54

מקור: שגית אזורי-ויזל, דן בן-דוד ואורן תירוש, מוסד שורש
 נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

ונשים כאחד. שתי הסיבות העיקריות לכך הן היציאה של המשק הישראלי מהמיתון בתקופת האינפלציה השניה – המיתון הקשה ביותר של ישראל מזה עשורים – והקיצוצים בקצבאות שאילצו יותר אנשים להיכנס לשוק העבודה.

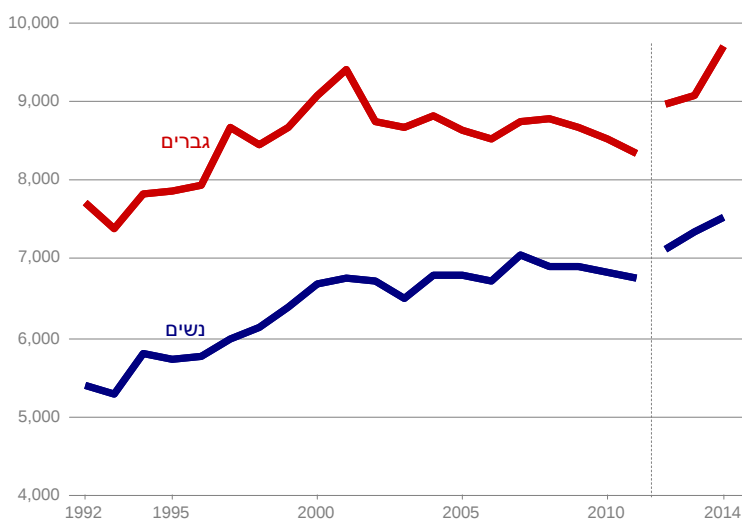
בנוסף לגידול בשיעורי תעסוקת נשים בתוך כל קבוצת השכלה, חל שינוי גדול ברמת ההשכלה של נשים בכלל, כאשר יותר ויותר נשים זכאיות לתעודות בגרות ומסיימות לימודים אקדמיים. יש לשינויים אלה השפעה גדולה מאוד על שיעורי התעסוקה בכלל בישראל מאז שנות הששים.

בזמן שחלה ירידה ניכרת בתעסוקת גברים בגילאים 35-54 מאמצע שנות הששים עד אמצע העשור האחרון – ירידה של יותר מעשר נקודות אחוז – שיעורי התעסוקה של נשים עלו בהתמדה, יותר מכפליים, מ-30% ב-1967 לכמעט 65% ב-2005 (תרשים 2). הגידול בתעסוקת הנשים יותר מקיזז את הירידה בתעסוקת הגברים וגרם לעליה בשיעורי התעסוקה הכלליים בגילאי העבודה העיקריים בעשורים אלה.

בעשור האחרון חלה עליה בתעסוקת גברים ונשים כאחד. שתי הסיבות העיקריות לכך הן היציאה של המשק הישראלי מהמיתון בתקופת האינפלציה השניה – המיתון הקשה ביותר של ישראל מזה עשורים – והקיצוצים בקצבאות שאילצו יותר אנשים להיכנס לשוק העבודה.

פערי שכר מגדריים מהגבוהים בעולם המפותח

תרשים 3
שכר חודשי חציוני של שכירים במשרה מלאה*
 במחירי 2014, גילאי 35-54

* נתונים עד 2011 מסקר ההכנסות. נתונים מ-2012 מסקר ההוצאות.

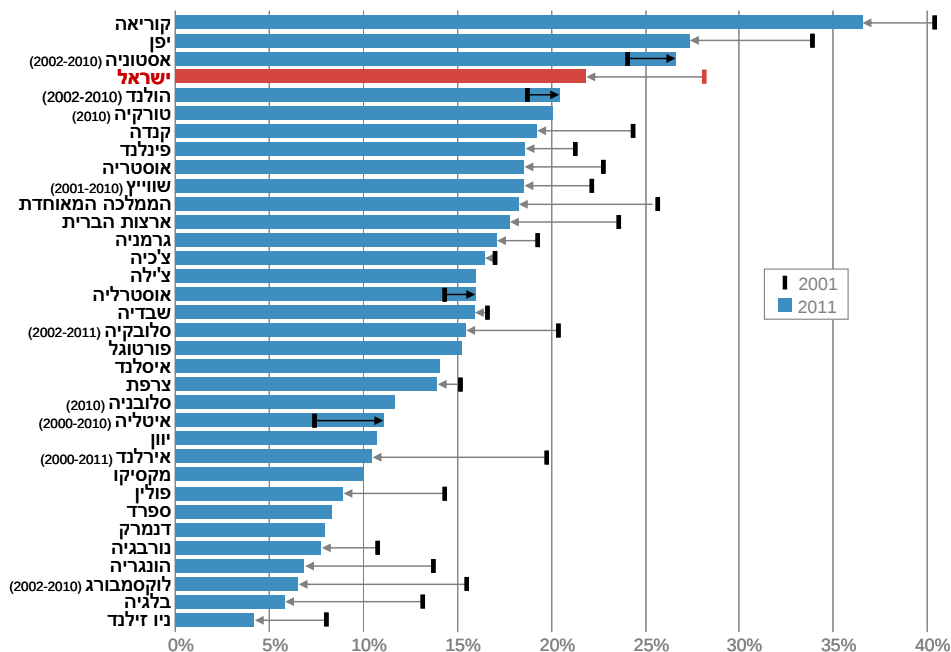
מקור: שגית אזורי-ויזל ודן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב
 נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

שכר העבודה החודשי החציוני של גברים ונשים שכירים במשרה מלאה בגילאי העבודה העיקריים עלה במהלך שנות התשעים כאשר שכר הגברים גבוה בכ-3,000 ₪ משכר הנשים (תרשים 3). לאחר פרוץ האינפלציה והמיתון הקשה, מסלולי השכר התייצבו מאוד, עם עליה קלה בשכר הנשים וירידה קלה בשכר הגברים, עד העליה בשנים האחרונות בקרב שתי הקבוצות. התמונה לא שונה במיוחד כאשר בוחנים את המגמות עבור כל גילאי העבודה (15+), אם כי השכר החציוני של גברים ונשים נמוך במקצת עבור אוכלוסיה זו.

תרשים 4

פערי שכר מגדריים

בין גברים ונשים שכירים המועסקים במשרה מלאה* ב-2011 ו-2001**

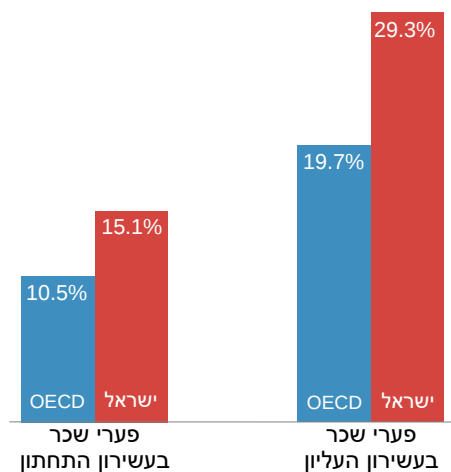
* שכר חציוני של גברים כחות שכר חציוני של נשים כאחוז מהשכר החציוני של גברים.
 ** אלא אם מצוין אחרת.

מקור: שגית אזארי-ויזל ודן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב
 נתונים: OECD

תרשים 5

פערי שכר מגדריים בעשירון השכר העליונים והתחתונים

בקרב שכירים המועסקים במשרה מלאה*, 2012

* הפרשים בנקודות אחוז.

מקור: שגית אזארי-ויזל, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב
 נתונים: OECD

כאשר בוחנים את פערי השכר המגדריים, מתברר שהמציאות הישראלית יוצאת דופן בהשוואה למרבית המדינות המפותחות (תרשים 4). פערי השכר בין גברים לנשים בישראל הינם בין הגבוהים בעולם המפותח. ב-2011 (השנה האחרונה שעבורה קיימים ממצאים בינלאומיים השוואתיים), שכר הגברים השכירים במשרה מלאה היה גבוה ב-22% משכר הנשים. פערי השכר בישראל גבוהים בכשליש מהפער הממוצע ב-OECD ולמעשה, הם גבוהים מהפערים ב-30 מתוך כל 34 מדינות ה-OECD.

עם זאת, פערי השכר במרבית מדינות ה-OECD נמצאים במגמת ירידה במהלך העשור האחרון וכך גם בישראל. חלה ירידה של 6.3 נקודות האחוז בפערי השכר בארץ מאז 2001, צמצום של יותר מחמישית פער השכר המגדרי. ירידה זו מציבה את ישראל במרכז ה-OECD מבחינת שיעורי הירידה השנתיים הממוצעים בתקופה זו.

פערי השכר בין גברים לנשים בישראל גבוהים גם כאשר מתרחקים ממרכז התפלגות השכר. הפערים בישראל גבוהים בהשוואה לממוצע מדינות ה-OECD גם ברמות השכר הגבוהות וגם בנמוכות (תרשים 5). בעוד שפערי השכר במדינות ה-OECD עומדים על כ-10% בעשירון התחתון ו-20% בעשירון העליון, הפערים בישראל גבוהים בכמחצית מהפערים ב-OECD בשני עשירונים אלה ועומדים על כ-15% בעשירון התחתון ו-29% בעשירון העליון.

שווינויות גוברת לצד רמה יורדת בחינוך בתחומי מפתח לשוק העבודה

כמו במקרה של התעסוקה, הגורם המרכזי המשפיע על שכר העבודה הוא ההשכלה. הסיבה לכך היא תהליך הצמיחה והשינויים המבניים במשק המניעים צמיחה כלכלית. השינויים המבניים – כגון מעבר מחקלאות וטקסטיל לשירותים והי-טק – מתבטאים בגידול מתמיד בביקוש לעובדים משכילים ולירידה מתמדת (במונחים יחסיים) בביקוש לעובדים בעלי השכלה ומיומנות נמוכה. התוצאה היא גם שכר גבוה יותר וגם שיעורי תעסוקה גבוהים יותר בקרב המשכילים יותר (קמחי ושרברמן, 2014; שטייר והרצברג, 2013; קמחי, 2012; בן-דוד, 2015).

כאשר מדובר בהשכלה, הדגש העיקרי צריך להיות על איכות לעומת כמות. כאשר הרמה נמוכה, הוספת שנות לימוד יכולה להוות מדד חלופי לאיכות. אך כאשר אחוזים גדולים באוכלוסיה מגיעים להשכלה גבוהה – בדומה למצב בישראל – גובר הצורך בהדגשת איכות על פני כמות.

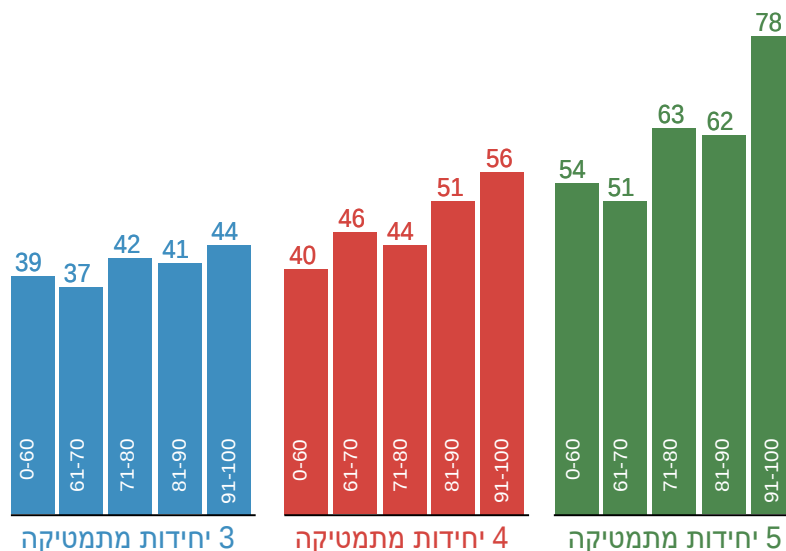
בהקשר של חינוך ושוק העבודה, השורה התחתונה היא שהשכלה צריכה לשדרג את רמת הידע ולהגביר את המיומנות המקצועית. מספר שנות הלימוד או השגת תארים אקדמיים כשלעצמם לא צריכה להיות המטרה הבלעדית. מבחינת כישורי העבודה שרוכשים הבוגרים, לא כל תואר אקדמי זהה לתואר אקדמי אחר. הפערים ברמת הלימודים בין מוסדות ובין תחומי הלימוד הם עצומים. קרש הקפיצה לאקדמיה, ולשוק העבודה לאחר מכן, נמצא בבתי הספר.

דוגמא ספציפית לכך מופיעה בקמחי והורוביץ (2015) שהראו את הקשר החזק בין רמת לימודי המתמטיקה בתיכון לבין שכר העבודה כעבור יותר מעשור לאחר סיום הלימודים. הם מצאו שהשפעת איכות הלימודים היא גם ישירה וגם עקיפה. ככל שמספר יחידות הלימוד בבגרות במתמטיקה גדל, גוברים הסיכויים של התלמידים להתקבל למוסדות האקדמיים הטובים ביותר ולתחומי הלימוד המובילים למשלחי יד ברמות השכר הגבוהות ביותר. הבדלי ההשפעה בין רמות הלימוד כה חזקים שתלמידים שקיבלו ציונים נמוכים ב-5 יחידות במתמטיקה משתכרים בדומה לתלמידים מצטיינים ב-4 יחידות לימוד (תרשים 6), וכנ"ל לגבי החלשים ב-4 ביחידות לימוד לעומת החזקים ב-3 יחידות לימוד.

תרשים 6

שכר לשעת עבודה*

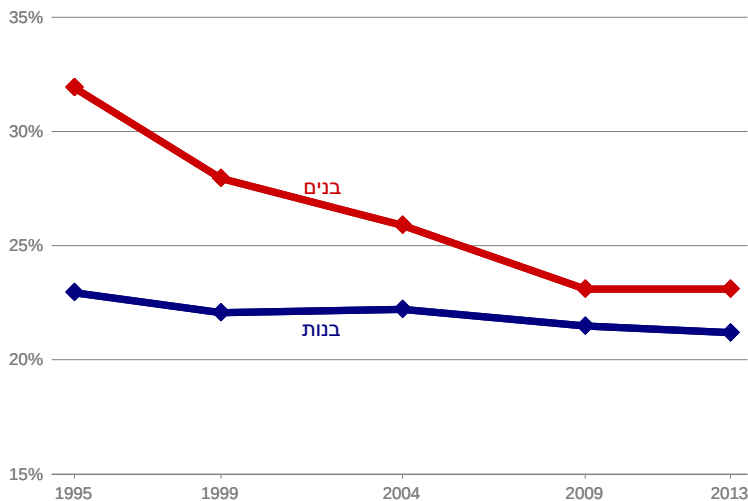
לפי ציון הבגרות והיקף לימודי המתמטיקה

* בקרב שכירים ילידי שנת 1979 שהיו בני 29 ב-2008.

מקור: איל קמחי ואריק הורוביץ, מוסד שורש
 (מבוסס על ממצאים מקמחי והורוביץ, 2015)
 נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

תרשים 7

שיעור הנבחנים בבגרות שלומדים לפחות שני מקצועות מוגברים בתחום הריאלי

* שיעור הנבחנים בבגרות שלומדים לפחות שני מקצועות מוגברים (ב-4 יחידות לפחות) בתחום הריאלי.

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב
 נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

בתחומים ריאליים ברמות הגבוהות – יש השלכות עתידיות שליליות בתחומי התעסוקה, ההכנסות, העוני, הפריקן והצמיחה הכלכלית ברמה של המדינה כולה.

כאשר פורשים את היריעה לכלל התחומים הריאליים, מתברר שבמהלך העשורים האחרונים חל צמצום משמעותי בפער בין בנים לבנות בשיעור הנבחנים בבגרות ברמה של 4 או 5 יחידות בשני תחומים ריאליים לפחות (תרשים 7). ההפרש המגדרי ירד מ-9 נקודות אחוז ב-1995 לשתי נקודות אחוז בשנים האחרונות. ככל שמצטמצם הפער בין בנים לבנות הלומדים בתחומי מפתח מרכזיים לשוק העבודה, ניתן לצפות שזה יזין ירידה עתידית בפערי השכר בין גברים לנשים.

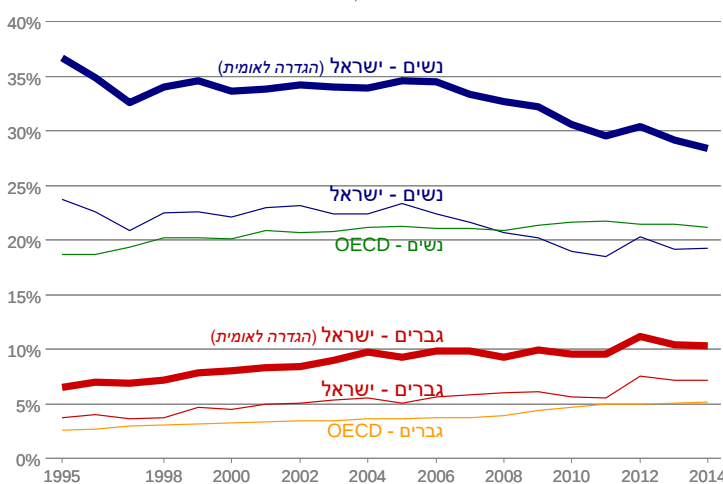
הבעיה היא שהצמצום בפערי ההשכלה ברמות הגבוהות לא נבע מגידול בשיעור הבנות הלומדות מקצועות ריאליים ברמה גבוהה. בפועל, חלה ירידה של שתי נקודות אחוז בחלקן של הבנות הלומדות בתחומים הריאליים ברמות הגבוהות. הצמצום בפערים המגדריים נבע מירידה חדה עוד יותר, של 9 נקודות אחוז, בקרב הבנים. אז בזמן שצמצום בפערי ההשכלה בתחומים מרכזיים לשוק העבודה תורם לירידה בפערי השכר בין גברים לנשים, לאופן בו נעשה הצמצום – ירידה במספר הילדים הלומדים בתחומים ריאליים ברמות הגבוהות – יש השלכות עתידיות שליליות בתחומי התעסוקה, ההכנסות, העוני, הפריקן והצמיחה הכלכלית ברמה של המדינה כולה.

פער מגדרי גדול – אך מצטמצם – במשרות חלקיות

תרשים 8

תעסוקה במשרות חלקיות כאחוז מסך התעסוקה*

בגילאי 25-54, 1995-2014

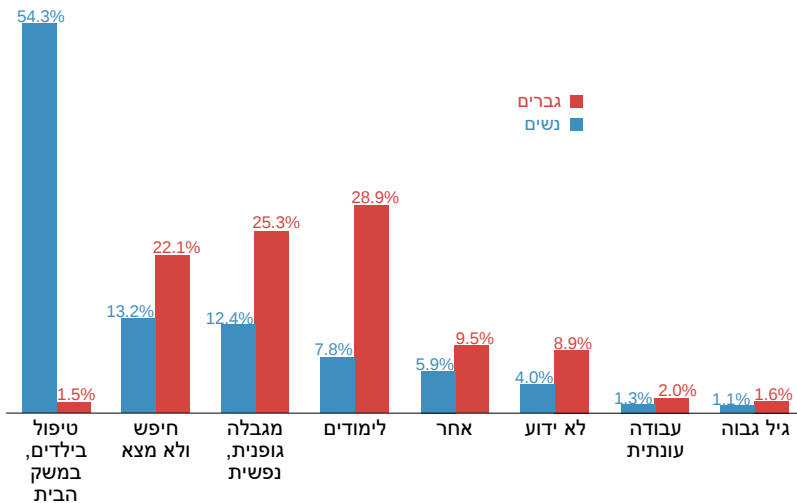
* שבוע עבודה לפי ההגדרה הכללית של ה-OECD (משרה מלאה מוגדרת כ-30 שעות עבודה, לעומת 35 שעות בישראל), אלא אם מצוין אחרת. הגדרה הכללית גורמת להחסרת 14% מהמועסקים בישראל. לכן, נעשה כאן שימוש גם בהגדרת משרות מלאות וחלקיות לפי השיטה הישראלית, שכוללת את כל המועסקים במדינה.

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב
 נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

גורם נוסף המשפיע על הפערים בהכנסות גברים ונשים הוא שיעור העובדים במשרה חלקית. תופעה זו משפיעה גם באופן ישיר על ההכנסה וגם באופן עקיף על קידומים עתידיים לרמות שכר גבוהות יותר. כדי להפוך את נתוני התעסוקה המלאה והחלקית לבני השוואה בין מדינות, ה-OECD מאמץ הגדרה כללית של משרה מלאה הכוללת 30 שעות עבודה בשבוע ומעלה (בישראל ההגדרה המקובלת היא 35 שעות ומעלה במשרה מלאה). תרשים 8 מציג את שיעורי הנשים והגברים בגילאים 25-54 המועסקים במשרה חלקית. מעט מאוד גברים ב-OECD ובישראל מועסקים במשרות חלקיות. בשנים האחרונות, חלה עליה קלה בשיעור הגברים הישראלים העובדים במשרה חלקית לכ-7%, כשליש יותר מממוצע ה-OECD.

התמונה אצל הנשים שונה בתכלית. שיעור הנשים במשרה חלקית גבוה במידה ניכרת משיעור הגברים במשרה חלקית, גם בישראל וגם ב-OECD. בזמן שישנה עליה מתונה

תרשים 9
סיבות לאי תעסוקה, לפי מגדר
 כאחוז מסך הלא מועסקים, 2013

מקור: שגית אזורי-ויזל ואורן תירוש, מוסד שורש למחקר כלכלי-חברתי
 נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

בממוצע ה-OECD מ-19% ב-1995 ל-21% ב-2014, שיעור הנשים הישראליות במשרה חלקית ירד מ-24% ב-1995 ל-19% ב-2014.

בהקשר הישראלי, הבעיה עם ההגדרה הכללית של ה-OECD – מעבר להבדל המשמעותי באורכו של שבוע העבודה במשרה מלאה – היא שכתוצאה מהגדרות תעסוקתיות בישראל שאינן מאפשרות לסווג חלק גדול מהעובדים בארץ לפי הגדרות ה-OECD, נשמטים מההגדרה הכללית של משרות מלאות וחלקיות 14% מהמועסקים בישראל. זאת בניגוד למצב בכמעט כל שאר המדינות בהן ישנו פער מזערי בלבד, (אם בכלל) בין סך העובדים במשרה חלקית ובמשרה מלאה לבין סך המועסקים. לכן, תרשים 8 מציג גם את שיעור העובדים הישראלים במשרה חלקית לפי ההגדרה הישראלית.

מצד אחד, פערים גדולים מאוד בשיעורי המשרות החלקיות בין נשים לגברים ישראלים – 20 נקודות אחוז לפי ההגדרה הכללית (30 נקודות אחוז לפי ההגדרה הלאומית) לעומת 16 נקודות אחוז ב-OECD ב-1995 – יכולים לתרום לא מעט לפערי שכר מגדריים גבוהים בארץ. מצד שני, ישנה ירידה תלולה יותר באחוזי המשרות החלקיות אצל נשים ישראליות ועליה מוגברת יותר אצל גברים ישראלים. כתוצאה מכך, הפער בין שיעור הנשים לבין שיעור הגברים במשרות חלקיות בישראל ירד ב-40% (גם לפי הגדרות ה-OECD וגם לפי הגדרת ישראל) בזמן שהפער ב-OECD הצטמצם באחוז אחד בלבד. ירידה מהירה יותר בפער המגדרי בשיעורי המשרות החלקיות בארץ לעומת הפער ב-OECD יכולה לתרום לצמצום מהיר יותר בפערי השכר המגדריים בישראל.

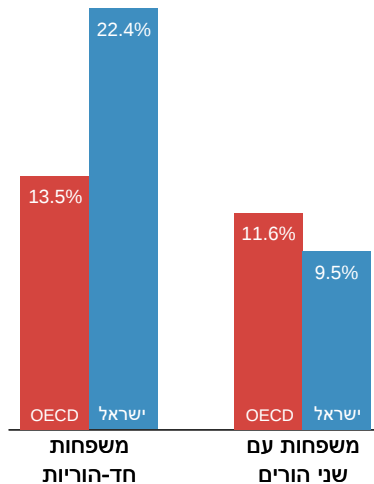
על אף העליה המתמדת בשיעורי התעסוקה של נשים במהלך העשורים האחרונים (תרשים 2) והשיפור בהשכלתן, עדיין קיים פער מגדרי בשיעורי התעסוקה ויותר נשים מגברים אינן מועסקות. כמו כן, יותר נשים ישראליות עובדות במשרות חלקיות לעומת הגברים. הטיפול בילדים מהווה חסם משמעותי לכניסה לשוק העבודה עבור אמהות רבות בין אם מדובר באי-תעסוקה או בתעסוקה חלקית. כפי שניתן לראות בתרשים 9, 54% מהנשים שאינן עובדות בישראל ציינו כי הסיבה למצב התעסוקתי שלהן היא טיפול בילדים ובמשק הבית.

על פניו, נראה שלא חסרות מסגרות לטיפול בגיל הרך בישראל בהשוואה למדינות אחרות. לפי נתוני ה-OECD, 31% מכלל הילדים הישראלים בגילאי 0-2 רשומים במסגרות לטיפול בגיל הרך, מה שמציב את ישראל מעל כשני שליש ממדינות ה-OECD. במקרה של ילדים בגילאי 3-4, ישראל נמצאת בפסגת ה-OECD מבחינת שיעור הילדים הרשומים במסגרות.

ככל הנראה, הסבר חשוב בסוגיית הטיפול בגיל הרך הוא עלות הטיפול. השוואות בינלאומיות של העלויות אינן פשוטות, בשל הצורך לשקלל עלויות טיפול בגיל הרך במסגרות שונות עם הטבות מס ותמיכות המשתנות ממדינה למדינה. ה-OECD ערך השוואה המספקת הסבר חלקי בלבד ויש לקחת אותה בערבון מוגבל. עם זאת, ההשוואה נותנת קנה-מידה לממדי ההוצאות בתנאים מוגדרים ומוגבלים.

ה-OECD חישב את העלות נטו (כלומר לאחר שנלקחים בחשבון הוצאות על טיפול, זיכויים במס, קצבאות ילדים וקצבאות אחרות) של טיפול בגיל הרך בקרב 31 מדינות הארגון. ההשוואות נעשו במשפחות חד-הוריות שבהם ההורה עובד/ת במשרה מלאה (המוגדרת על ידי ה-OECD כ-30 שעות עבודה בשבוע)

תרשים 10
עלות נטו של הטיפול בגיל הרך*
 כאחוז מההכנסה המשפחתית הפנויה

* עלות הטיפול בגיל הרך פחות הפחתות מס וקצבאות ילדים. ההשוואות הנין רק עבור משקי בית עם ילדים קטנים בהם כל ההורים עובדים במשרה מלאה. במקרה של משפחות חד הוריות, השוואת העלות היא עבור משפחות עם הכנסה שהינה 67% מהשכר הממוצע בעוד שבמקרה של משפחות עם שני הורים, ההשוואה היא עבור משפחות עם הכנסה שהינה פי שניים מהשכר הממוצע. אלה ההשוואות המתאימות ביותר למשפחות חציניות (לפי הכנסתן) משני הסוגים בארץ.

מקור: שגית אזארי-ויזל ודן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב
 נתונים: OECD

ובמשפחות שבהם שני הורים העובדים במשרה מלאה. נערכו מספר השוואות שונות עבור משפחות חד-הוריות וכן עבור משפחות עם שני הורים כאשר מה שמבדיל בין ההשוואות הוא היחס בין סך הכנסת משק הבית לשכר הממוצע במשק. בתרשים 10 מופיעים תרחישי ה-OECD הקרובים ביותר למשפחה החצינית בישראל (לפי שני סוגי המשפחות).

במקרה של משפחות חד-הוריות בהם ההורה עובד/ת במשרה מלאה, עלות הטיפול בגיל הרך בישראל מהווה 22.4% מההכנסה המשפחתית הפנויה, הרבה מעל השיעור המקביל של 13.5% ב-OECD – מה שמקשה מאוד על ההורה הישראלי במשפחה החד-הורית לצאת לעבוד. כאשר מדובר במשפחות עם שני הורים העובדים במשרה מלאה, החלק של עלות הטיפול בגיל הרך מתוך הכנסתם נמוך במקצת מהחלק המקביל ב-OECD.

חשוב לציין כמה הסתייגויות מהשוואות אלה. ראשית מספר הילדים במשפחות ישראליות גדול לעומת מרבית מדינות ה-OECD, במיוחד בקרב משפחות ברמות הכנסה נמוכות יחסית. לכן, בזמן שהשוואת ה-OECD נעשית עבור מספר ילדים נתון במשק בית, פריון הילודה הגבוה

יותר בישראל מגדיל את העלות הכוללת של המשפחה. בנוסף, שיעור ההורים העובדים במשרה מלאה בישראל נמוך לעומת ה-OECD ומעיד על אלמנט של ביצה ותרנגולת. השוואות בין הורים במשרה מלאה פחות רלוונטיות עבור אחוז גדול של הורים בישראל העובדים במשרה חלקית. יתכן שרבים מההורים הישראליים עובדים במשרות חלקיות משום שרמת ההשכלה/מיומנות שלהם לא מאפשרת שכר במשרה מלאה שהיה מכסה על עלויות הטיפול בילדים.

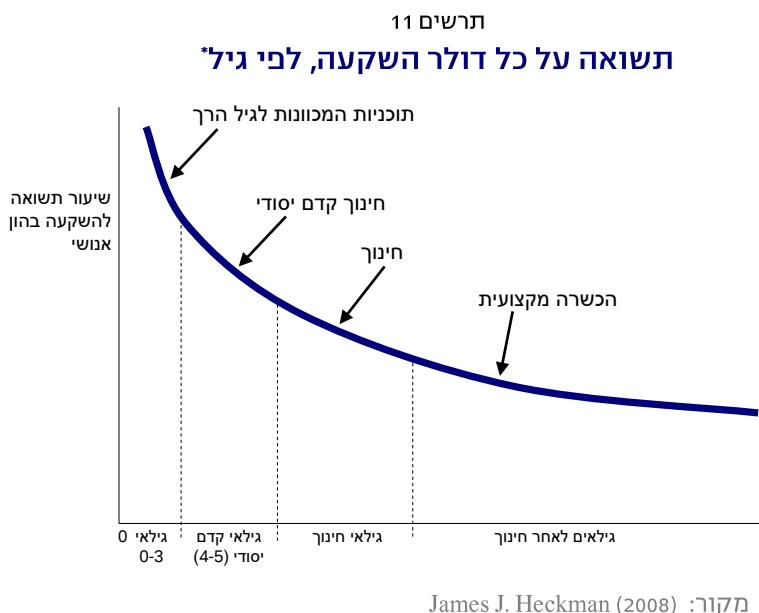
המלצות לטיפול שורש בהקטנת הפערים המגדריים

ישנם פתרונות קוסמטיים רבים במישורים של מיסוי וסבסוד היכולים להשפיע על פערים מגדריים. אך טיפול שורש עם השלכות ארוכות טווח שגם יקטין פערים וגם יתרום להעלאת רמת החיים עובר דרך תחום החינוך. משרד האוצר (2015) מצא ש-60% מהפער המגדרי בשכר החודשי ב-2014 נבע מהיקף תעסוקה ו-30% מענף התעסוקה (כל השאר מגורמים נוספים). להשכלה תפקיד מרכזי בקביעת שני גורמים אלה.

באופן כללי, ככל שנשים משכילות יותר, שיעורי התעסוקה שלהן גבוהים יותר ושכרן גבוה יותר. אך הקשר בין השכלה לבין שכר תלוי גם בטיב ההשכלה. כשרמת הלימודים בבתי הספר גבוהה יותר, נפתחות חלופות רבות יותר ללימודי המשך ולאחר מכן, למשלחי יד מתגמלים. אמנם לא כולם מתאימים ללימודי תיכון ברמות הגבוהות ביותר, אך אין ספק שככל שניתן יהיה לשדרג את החינוך בשלבי הלימוד המוקדמים יותר, כך יוכלו ילדים רבים יותר בעלי כישורים טבעיים להיכנס למסגרות לימוד טובות יותר. זהו צעד שישפר את מצבם של מי שמתווספים ללומדים ברמה גבוהה יותר וגם יסייע למי שאינם יכולים לעשות זאת, כי ההיצע של בעלי השכלה ומיומנות נמוכה יקטן – מה שישפיע כלפי מעלה על השכר ועל שיעורי

התעסוקה בקרב מי שאינם משדרגים את השכלתם. זהו המפתח העיקרי לא רק לצמצום אי-השוויון המגדרי אלא לצמצום אי-השוויון בין כל חלקי האוכלוסיה.

ככל שיותר ילדים ילמדו ברמה גבוהה יותר, פריון העבודה שלהם יגדל. ברמה האישית, זהו תנאי הכרחי – אך לא מספיק – להגדלת השכר. ברמה הארצית, תגבר היכולת הלאומית של ישראל לקלוט, ליישם ולפתח ידע, מה שיגביר את קצב הצמיחה הכלכלית של המדינה ויעלה את רמת החיים הכללית בה. לכן נחוצה רפורמה מבנית במערכת החינוך הישראלית שתשדרג את רמת לימודי הליבה ותהפוך אותם ללימודי חובה אחידים בכל בתי הספר בארץ. זהו הבסיס לטיפול שורש בבעיית הפערים. הרפורמה צריכה גם לשפר במידה ניכרת את האופן שבו בוחרים מועמדים להוראה, מלמדים אותם ומתגמלים אותם. הצלע השלישית של רפורמה מבנית במערכת החינוך צריכה להיות פישוט של המכשולים הביורוקרטיים העצומים במערכת החינוך כדי שיותר משאבים יופנו לשדרוג ההשכלה.

ממצאים מאיטליה (Brilli, Del Bocca and Prozato, 2016) מצביעים על השפעה חיובית ומובהקת של מסגרות טיפול בילדים על מצב התעסוקה של האמהות. באופן כללי, הטיפול בגיל הרך צריך לקחת בחשבון לא רק את הפן של שחרור ההורים לעבודה אלא גם – ואולי קודם כל – את החשיבות הרבה של החינוך בגיל הזה להתפתחות בהמשך החיים. חתן פרס נובל, ג'יימס הקמן, אולי החוקר המוביל היום בתחום, מראה (תרשים 11) את הקשר בין התשואה מהשכלה לבין גיל וכותב: "התשואה הגבוהה ביותר בהתפתחות הגיל הרך באה מההשקעה כמה שיותר מוקדם, מלידה עד גיל 5, במשפחות חלשות. התחלה בגיל 3 או 4 זה מעט מדי ומאוחר מדי כי זה מתעלם מהעובדה שכישורים מולידים כישורים באופן משלים ודינמי. המאמצים

צריכים להתרכז בשנים הראשונות להשגת היעילות והאפקטיביות הרבה ביותר. ההשקעה הטובה ביותר היא פיתוח איכותי בגיל הרך מלידה עד גיל 5 עבור ילדים ממשפחות חלשות." (Heckman, 2012)

כפי שמערכת החינוך היסודית והעל-יסודית פתוחה לכל ילדי ישראל ללא שכר לימוד (אם כי, סוגיית תשלומי ההורים פותחת את הדלת האחורית לשכר לימוד בשם אחר), חשוב מאוד לספק מסגרת חינוכית איכותית בחינם מהגיל הרך עד סוף תיכון. קיצור שבוע הלימודים לחמישה ימים יאפשר הארכת ימי הלימודים בכל מערכות החינוך, מה שיאפשר ליותר הורים החפצים בכך להצטרף לשוק העבודה. היות שעיקר הטיפול בילדים בישראל הוא על ידי האם, מדובר בצעד שיתרום להקטנת הפערים המגדריים בשוק העבודה. מבחינת הילדים, אותן שעות נוספות בכל יום יוכלו להיות מנוצלות לפעילויות ספורט, תרבות, דת ו/או כל דבר אחר שתואם את אורחות החיים בשכונות ובישובים השונים.

מקורות

- בן-דוד, דן (2015), **מדריך שורש לחברה וכלכלה בישראל**, ממוסד שורש למחקר כלכלי-חברתי.
- משרד האוצר (2015), **סקירה כלכלית שבועית**, http://mof.gov.il/chiefecon/economyandresearch/doclib/skiracalcalit_151115.pdf.
- קמחי, איל (2012), "מגמות בשוק העבודה: פערים בשיעורי התעסוקה ובשכר", בתוך דן בן-דוד (עורך), **דוח מצב המדינה – חברה, כלכלה ומדיניות 2011–2012**, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, עמ' 140–107.
- קמחי, איל ואריק הורוביץ (2015), "החשיבות של היקף לימודי המתמטיקה בתיכון ללימודים אקדמיים ולקריירה עתידית של התלמידים בישראל" נייר מדיניות מס' 2015.01, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.
- קמחי, איל וקיריל שרברמן (2014), "מגמות באי שוויון בשכר העבודה בישראל", בתוך דן בן-דוד (עורך), **דוח מצב המדינה – חברה, כלכלה ומדיניות 2014**, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, עמ' 228–195.
- שטייר, חיה ואפרת הרצברג (2013), "נשים בשוק העבודה: השפעת ההשכלה על דפוסי התעסוקה ועל השכר", בתוך דן בן-דוד (עורך), **דוח מצב המדינה – חברה, כלכלה ומדיניות 2013**, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, עמ' 211–185.
- Brilli, Ylenia, Daniela Del Bocca and Chiara D. Prozato (2016), "Does child care availability play a role in maternal employment and children's development? Evidence from Italy," *Review of Economic Household*, 14: 27-51.
- Heckman, James J. (2008), "Schools, Skills and Synapses," *Economic Inquiry*, 46(3): 289-324.
- Heckman, James J. (2012), *Invest in early childhood development: Reduce deficits, strengthen the economy*, <http://heckmanequation.org/>

מוסד שורש הוא מכון עצמאי ובלתי-תלוי לחקר מדיניות. המוסד עורך מחקרים מבוססי עובדות ובלתי מוטים על המשק ועל החברה האזרחית בישראל. מטרת המוסד לסייע בהנעת המדינה לתוואי ארוך טווח בר-קיימא, המעלה את רמת החיים בישראל ומקטין את הפערים בה. לקידום מטרה זו, מוסד שורש מספק מידע למקבלי ההחלטות המובילים בישראל ולציבור הרחב במדינה ומחוצה לה באמצעות תדריכים ופרסומים ברורים ונגישים על מקורן, אופיין ומימדיהן של סוגיות שורש מולן ניצבת המדינה. המוסד מציע חלופות מדיניות לשיפור רווחת כל חלקי החברה בישראל וליצירת הזדמנויות שוות יותר לאזרחיה.
